

британців. Не раз операція по визволенню Фолклендів стояла на межі провалу. Ось характерний запис з щоденника адмірала Вудворда від 13 червня: "Наша боездатність зараз на краю прірви... Щиро кажучи, якщо аргентинці тільки дунуть на нас, ми розвалимося. Можливо, вони в такому ж стані: тільки на це і сподіваємось" [2, с.383].

Аргентина зазнала цілковитої військової поразки в конфлікті за Фолклендські острови. Бойові дії в Південній Атлантиці тривали всього 72 дні, але вони дорого коштували обом сторонам конфлікту. Згідно офіційним даним, 255 британців віддали своє життя в цій війні, 777 отримали поранення. Аргентинці втратили 649 чоловік вбитими, ще 11300 вояків потрапило у полон. Підводячи підсумки конфлікту слід зазначити декілька важливих моментів. Причинами цього стала неввічлива оцінка Аргентиною реакції США і Великобританії на захоплення Фолклендів, стратегічна помилка щодо часу проведення операції, неспроможність налагодити достатнє постачання військ і тактичні прорахунки. Свою негативну роль зіграла й погана взаємодія між різними родами аргентинських військ. Важливим для обох сторін виявився фактор якості техніки і зброї. Як республіка Аргентина, так і Велика Британія зіткнулися з суттєвими технічними труднощами і численними відмовами техніки і збройних систем. Але якщо аргентинці до кінця конфлікту так і не змогли впоратися з цими проблемами, то британці в цілому змогли їх подолати. Англійцям також вдалося провести колосальну роботу щодо швидкої мобілізації наявних сил та їх ефективної підтримки. Тож, на думку авторів, сповна використовуючи перевагу на морі і на дипломатичному полі Велика Британія змогла досягти всіх поставлених військових завдань в регіоні: звільнити Фолклендські острови від аргентинців, продемонструвати світу свою військово-морську міць і готовність захищати власні території найрішучішим чином.

Зіткнувшись з реальністю втягування у повномасштабну війну, Буенос-Айрес виявився не в змозі гнучко реагувати на зміни, перш за все в міжнародній обстановці, тим самим, дозволивши противнику диктувати свої умови. Причина такого становища справ крилася у недоліках законодавчої бази в області оборонної політики Аргентини. Національні інститути, що відповідали за мобілізацію держави перед зовнішньою загрозою, виявилися не готовими об'єктивно аналізувати і прогно-

зувати процес розвитку конфліктної ситуації і послідовно втілювати в життя заходи оборонного характеру. На всіх етапах розвитку конфронтації, в ході планування операції, під час дипломатичних переговорів і ведення бойових дій, в Аргентині так і не був створений центральний орган державного управління в кризовій ситуації, відповідальний за спільне рішення політичного, економічного, соціального і військового напрямків. Як результат, акції дипломатичного і політичного характеру нерідко йшли врозріз із інтересами військової обстановки. Військовий комітет, що прийняв на себе керівництво діями держави під час конфлікту, виявився не здатним швидко і гнучко управляти ситуацією. Спроби мінімізувати час прийняття рішень шляхом створення спеціальних міжвідомчих груп і консультативних комісій призвели до ускладнення системи управління, сприяли загальному негативному для Аргентини результату.

Загалом після закінчення конфлікту дії сторін були піддані військовими аналітиками детальному критичному аналізу. Осмислення вдалих прийомів і невдач в ході бойових операцій, застосування авіаносних угруповань і авіації [5, с.7] як такої дозволило в значній мірі скорегувати погляди на характер застосування крупних військових угруповань у локальних війнах майбутнього. Недоліки у бойовій підготовці збройних сил змусили аргентинське керівництво відразу після закінчення конфлікту провести в країні військову реформу і відмовитися від загальної військової повинності. Набутий в ході конфлікту досвід широко використовувався і англійськими військово-морськими силами у ході війни в Перській затоці 1991 р [2, с.402]. Досвід Фолклендського конфлікту суттєво вплинув на військове будівництво останнього десятиліття XX – початку XXI ст.

1. Александров А., Гречкин С. Фолкленды: рецидив британского колониализма. // Зарубежное военное обозрение. – 1982. – №10. 2. Вудворд С., Робинсон П. Фолклендская война. Мемуары командующего фолклендской ударной группой. – Симферополь, 2005. 3. Кузьмин И. Вооруженные силы Аргентины. // Зарубежное военное обозрение. – 1982. – №6. 4. Татарков Д. Конфликт в Южной Атлантике: Фолклендская война 1982. – К., 2007. 5. Chant Christopher, Air War in the Falklands 1982. – Oxford, 2001. 6. Rock David, Argentina, 1516 – 1982: from Spanish colonization to the Falklands War. – Berkeley, 1985. 7. Smith Gordon, BATTLE ATLAS of the FALKLANDS WAR 1982 – by Land, Sea and Air. – Penarth, 2006.

Надійшла до редколегії 17.02.10

Л. Круглова, канд. іст. наук

ДОКУМЕНТАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У ЧАСОПИСІ "ЧТЕНИЯ В ИСТОРИЧЕСКОМ ОБЩЕСТВЕ НЕСТОРА-ЛЕТОПИСЦА"

У статті подано огляд документальних джерел з соціально-економічної, політичної історії та історії релігійного і культурного життя України XV–XVIII ст., вміщених на сторінках часопису "Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца" (1879-1914).

The documentary records on the socio-economic, political, religious and cultural history of Ukraine of the 15th–18th century are described in the article. These written sources were published in the historical journal "Reading in the Historical Society of Chronicler Nestor" for the first time in 1879-1914.

Науковий часопис "Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца" (1879-1914 pp.) (далі ЧИОНЛ), як друкований орган Историчного товариства Нестора-летописца (далі ІТНЛ), відіграв важливу роль в процесі розвитку та формування української археографії на рубежі XIX–XX ст.

Крім відомостей про діяльність і персональний склад ІТНЛ, а також про роботу редакційного комітету ЧИОНЛ, на сторінках часопису була опублікована значна кількість писемних джерел, які стосувалися усіх сфер життя України, різних історичних періодів. На сто-

рінках ЧИОНЛ вміщені дві групи джерел: документальні та наративні. Ми розглянемо першу з них.

Вміщені у ЧИОНЛ документальні публікації з соціально-економічної, політичної історії, а також з історії церковного та культурного життя України XV–XVIII ст. [32] зберігають актуальність і наукову цінність до сьогодні: їх використовують історики, філологи, етнографи, дослідники українського права. Крім того, часопис містить джерела з історії поляків, росіян, білорусів, євреїв, кримських татар та інших народів.

Документальні джерела, опубліковані у ЧІОНЛ, частково охарактеризовані у студіях М. Ковальського та Ю. Мицика [13], М. Колесника [15], С. Павленко [27], В. Колесника та І. Смутка [14], І. Бутича [3] та інших вітчизняних дослідників [16].

Як відомо, документальні джерела носять офіційний, діловий характер і містять значну фактичну інформацію про всі сторони життя людського суспільства [26].

Свідчення з соціально-економічної історії України, опубліковані у ЧІОНЛ, мають важливе значення для вивчення історії землеволодіння в Україні. Серед них видані О. Лазаревським "Акты по истории землевладения в Малороссии (1630-1690 гг.)" [19], який знайшов їх у бібліотеці колеги П. Галагана, в рукописі Генерального слідства по Чернігівському полку. Він видав 36 матеріалів про козацьке, монастирське і шляхетське землеволодіння, які розповідають про історію землеволодіння на Чернігівщині, власників сіл, містечок та поселень. В основу покладено документи Максимівського монастиря, чернігівських міщан, козаків Сави Унучка та писаря Мокрієвича, чернігівських шляхтичів Юскевичів-Красновських, Станіслава П'янчинського та ін. Ним же були видані "Акты по истории монастырского землевладения в Малороссии (1636-1730 гг.)" [20]. Вони складаються з 15 документів, які були відтворені О. Лазаревським з копій додатків до судово-слідчих справ. Акти містять чимало цікавих фактів з історії монастирського землеволодіння. За змістом близькими до них є опубліковані І. Каманієм "Материали по истории козацкого землевладения (1464-1668 гг.)" [11], що також складають 15 документів. У вступній статті до опублікованих матеріалів автор коротко висловлює свої роздуми щодо визначення ролі козацтва в історії та аналізує два протилежні погляди стосовно цієї проблеми, які з'явилися в історичній літературі XIX ст.

До соціально-економічної історії мають безпосереднє відношення опубліковані Ф. Ніколайчиком "Материалы по истории землевладения князей Вишневецких в Левобережной Украине" [25]. Вони містять інформацію про загарбання земель у селян українськими шляхтичами Вишневецькими. Про ці факти красномовно говорять грамоти польських королів на Черкаське, Канівське, Любечське та інші староства, духовні заповіді своїм родичам, інші документи Вишневецьких за 1578-1647 рр. Ці акти були виявлені Ф. Ніколайчиком у 1899 р. в Московському Головному Архіві Міністерства юстиції та слугували йому матеріалом для доповіді на XI Археологічному з'їзді у Києві [25, с.84]. Акти Ф. Ніколайчик виписав з так званих "книг записей коронных" Литовської метрики, які ще жодного разу на той час не друкувалися. Оже, на сторінках ЧІОНЛ ці документи були опубліковані вперше. Охоплюючи період часу з 1578 по 1647 рр., вони включають у себе повну в хронологічному відношенні історію Лівобережної "Вишневещини".

Підготовані до друку І. Лучицьким "Материалы для истории землевладения в Черниговщине и Северщине" (1603-1645 рр.) [23] характеризують відносини польської шляхти з українською старшиною та ін. і складаються з семи грамот польських королів XVII ст. Сигізмунда III та Владислава IV на право володіння землею дворянам та боярам [23, с. 3-15]. Це документи про відносини польської шляхти з українською старшиною, яка отримувала від короля земельні наділи та права на них, про умови утримання земель за виконання деяких повинностей (служба при замках, земська воїнська повинність), характеристика форм володіння землею.

Значне місце на сторінках ЧІОНЛ займають джерела, які містять цінну статистичну інформацію з різних

сфер суспільного життя. Серед них: "Генеральное следствие о местностях Прилуцкого полка" [24], "Генеральное следствие о местностях Киевского полка" [4], "Малороссийские переписные книги 1666 года" [18] (упорядники – В. Мякотін, М. Василенко, О. Лазаревський) та ін.

Підготоване до публікації В. Мякотієм "Генеральное следствие о маестностях Прилуцкого полка (1729-1731 гг.)", укладене за гетьмана Данила Апостола, за значимістю та точністю своїх відомостей є одним з найважливіших джерел для історії землеволодіння в Україні у період 1654-1730 рр.

Генеральне слідство про маєтності у повному своєму вигляді складалося з трьох частин: 1) витяги з проведеної у 1726 р. російськими офіцерами ревізії маєтків та відомостей, які містилися паралельно з цими витягами, зібраними за дорученням гетьмана у 1729-1730 рр. полковою старшиною; 2) вирок постанови відносно зарахування маєтностей до того чи іншого розряду генеральною та полковою старшиною у 1731 р. та 3) копії з представлених державними службовими особами документів на право власності маєтками. У такому вигляді книги генерального слідства зберігалися у Генеральній військовій канцелярії, з архіву якої вони й були взяті членом ІТНЛ В. Мякотієм.

Матеріали з малоросійських переписних книг 1666 р., підготовані до публікації в ЧІОНЛ О. Лазаревським, є цінним джерелом для вивчення економічного положення селян, міщан та ремісників в Прилуцькому, Лубенському, Миргородському та Полтавському полках в середині XVII ст. [18].

Цінні також документи 1729-1731 рр., в яких містяться відомості про маєтки генеральної полкової старшини та духовенства Прилуцького, Миргородського та Київського полків 3-х розрядів: за заслуги, рангові та вільні військові міста й села [4].

Проблеми соціально-економічної історії України відображені у "Материалах по характеристике последних киевских сотников" [2] (упорядник О. Андрієвський). До них входить 5 документів. Взяті вони були автором з різних архівних справ XVIII ст. і стосуються, головним чином, останніх киевських сотників – Павла Гудими, який свого часу зіграв важливу роль в житті Києва і двох його синів.

Безпосереднє відношення до історії фінансів та фінансового управління в Україні XVII та XVIII ст. має опублікований на сторінках ЧІОНЛ І. Лучицьким універсал гетьмана Івана Мазепи про введення тютюнової та горілчаної оренди від 8 травня 1690 р. [22]. Документ свідчить, що тютюнова та горілчана оренда в лівобережних полках була введена для поповнення казни. Як відомо, на час публікації цього джерела історія фінансів та організація фінансового управління в Україні XVII-XVIII ст. представляла собою "terra incognita" у широкому сенсі цього слова. В історичній літературі кінця XIX ст., як стверджував І. Лучицький, не лише не існувало детального дослідження з цієї проблеми, але навіть не був зібраний у достатній кількості матеріал для такого дослідження [22, с. 20]. Лише порівняно незначна частина його, яка переважно належала до XVII ст., була видана; величезна маса його зберігалася і в офіційних, і в приватних архівах, очікуючи на дослідника та видавця. У зв'язку з тим величезним значенням, яке має фінансова справа для вивчення долі та розвитку народного життя, І. Лучицькому здалася немарним публікація цього документу, який знаходився в архіві Товариства Нестора-літописця. Це джерело було видане Товариством з метою поповнити матеріал, що вже був у розпорядженні істориків, та з надією спонукати тих, у кого зберігаються документи XVII та XVIII ст. до їх публікації.

Опубліковані О. Лазаревським "Гетьманские универсалы о Киевском городском хозяйстве (1677-1719 гг.)" [17] містять 11 універсалів українських гетьманів Києву і висвітлюють питання міського господарства, розпорядження про заборону київським козакам торгувати горілкою, втручатися у права київської міської ратуші по судовим справам, при виконанні повинності по підводам та про розміри податку тощо.

Про історію цехів в Україні XVII ст. свідчать документи, видані на сторінках ЧИОНЛ О. Лазаревським під назвою "Цеховые акты левобережной Малороссии (1622-1645 гг.)" [21]. Це акти про встановлення цехів у різних місцевостях Лівобережної України першої половини XVII ст. Цехи об'єднувалися часто з церковними братствами, хоч були установами чужоземними, які прийшли в Придніпров'я через Польщу від німців. Наскільки життєвими були ці установи, поза "братських" своїх обов'язків і намагався з'ясувати О. Лазаревський, звернувшись до цих джерел.

Використовуючи згадані вище джерела, можна скласти чітке уявлення про соціально-економічні відносини в Україні XV-XVIII ст., про роль соціальних груп і станів (шляхти, духівництва, міщан, козаків) до і після Хмельниччини.

Серед документальних джерел з політичної історії України, виданих у часописі ЧИОНЛ, слід виділити: "Акты по управлению Малороссией гр. А.А. Румянцева" [5] та "Материалы к очерку гетманства П. Сагайдачного" [10] (упорядники – М. Владимирський-Буданов, І. Каманін).

"Акты по управлению Малороссиєю гр. П.А. Румянцева за 1767 г." з'явилися на сторінках ЧИОНЛ завдяки дослідницькій роботі М. Владимирського-Буданова. Вивчаючи матеріали архіву Київської археографічної комісії, вчений підготував до друку низку документів, взявши найбільш цікаві із збірника оригіналів справжніх розпоряджень П. Рум'янцева (за його особистим підписом). Це історичні джерела з політичної історії України, що налічують 21 документ та загалом висвітлюють один рік управління Україною графа П. Рум'янцева.

"Материалы к очерку гетманства П. Сагайдачного", куди входить 40 документів, підготував до публікації дійсний член ІТНЛ, директор Київського центрального архіву (з 1890 р.) І. Каманін, рукописи яких він знайшов у бібліотеці Києво-Печерської лаври. Історик опублікував їх у 1901 р. на сторінках ЧИОНЛ, як додаток до спеціальної наукової праці.

На засіданні Товариства Нестора-літописця, яке відбулося 4 лютого 1901 р., досить активно обговорювалась проблема значення гетманства Сагайдачного в історії українського козацтва [29]. Після переднього слова голови Товариства М. Дашкевича, І. Каманін прочитав доповідь під назвою "Козацкие волнения в гетманство Петра Сагайдачного", яка згодом і лягла в основу його наукового дослідження "Очерк гетманства Петра Сагайдачного" [12]. Вчений не випадково звернув увагу саме на ці матеріали. Його вибір був обумовлений тим, що в кінці XIX ст. історія козацтва була досліджена нерівномірно. Істориками детально вивчено було лише період від XVII до середини XVIII ст., а джерела раннього періоду історії козацтва чекали свого часу.

Ще під час навчання на історико-філологічному факультеті університету Св. Володимира в Києві І. Каманін зацікавився історією України XVII-XVIII ст. Згодом дослідження з цієї теми стали предметом його наукових інтересів, він став автором багатьох праць з історії козацтва, які розповідають про вікову боротьбу українського народу з польським гнітом і татаро-турецькими грабіжницькими набігами.

Найбільшою публікацією актових джерел у ЧИОНЛ була "Реляции Киевского генерал-губернатора за 1768 и 1769 гг." [1], підготовлені до друку О. Андрієвським. Це – чернетки службових донесень Київського генерал-губернатора до Петербургу про політичну ситуацію на Україні, а також в Туреччині, Польщі, Криму. Вони містять цікаві відомості про стан справ перед російсько-турецькою війною, про гайдамацький рух і польських конфедератів.

Змістовно близькими до "реляцій" є документальні публікації, підготовлені А. Стороженком: "Новые подробности к биографии Запорожского гетмана Яна Оришовского" [31], "К истории Войска Запорожского при Сагайдачном" [30] та Є. Де-Вітте – "Реляция о встрече и въезде московских послов в Варшаву 8 декабря 1667 года" [7]. Останній документ, який був виданий польською мовою, має безпосереднє відношення до Андрусівського договору, укладеного 13 січня 1667 р. У короткій передмові до цієї публікації Є. Де-Вітте повідомляє, що цей документ зберігався в Центральному архіві Університету Св. Володимира серед окремих аркушів різних документів. Виявив його І. Каманін і запропонував дослідниці вивчити та підготувати матеріал до друку [7, с. 3]. Аркуш паперу, на якому написаний документ, розвалився на декілька шматків та обірвався по краях, що ускладнило роботу над ним [7, с. 4]. Хоча текст написаний чітко і красиво, але окремі слова затерті, тому дослідниця змогла відтворити зміст джерела майже буквально, але з чисельними пробілами.

Серед писемних джерел з історії культурного і духовного життя в Україні, на сторінках ЧИОНЛ переважають документи, що мають важливе значення для дослідження релігійного життя і розвитку культури в Україні. Серед них "Материалы для истории Западно-Русской церкви" [6] (упорядник С. Голубев), які характеризують церковне життя XVII ст. Відображаючи гостру боротьбу між католицькою та православною церквами, вони були "ідеологічно" актуальними у XIX ст., коли російський уряд намагався мінімізувати в Україні польський релігійний вплив. "Материалы..." мають археографічний довідковий апарат – кожен документ забезпечений короткими довідками про згаданих у ньому осіб. Це свідчить про позитивні зрушення в культурі публікації документів.

Добірка документів "Материал для биографии "друкаря" Тимофея Олександровича" [9], (упорядник Ф. Істомін) висвітлює життя та діяльність Памви Беринди, першодрукаря, який у першій пол. XVII ст. працював у Львові та Києві. Документи знайомлять нас з роботою перших друкарень в Україні. Крім того, вони відображають сімейне життя козацької верстви українського суспільства, показуючи становище жінки та її юридичні права.

У документальних публікаціях, що побачили світ на сторінках ЧИОНЛ, переважав тематичний принцип. Під однією назвою об'єднувалися різні акти: реляції, королівські та князівські грамоти, універсали гетьманів, витяги із судових справ, протоколи слідства тощо. Джерела супроводжувалися вступною статтею, де упорядники писали про події, що відбувалися в джерелі або були передумовою його виникнення. Коли документи об'єднувалися під однією назвою, давався огляд їхнього змісту. Публікації супроводжувалися вказівками про місце знаходження оригіналу чи копії [14].

Джерела, написані іноземними мовами не перекладалися, за винятком донесення Яна Оришовського польському королю Стефану Баторію про схоплення татарських царевичів влітку 1581 р. При публікації цієї пам'ятки А. Стороженко вперше застосував особливі правила. Вчений не тільки видав документ повністю, зберігаючи правопис оригіналу [31, с. 72-75], але у при-

мітки, які супроводжують його, помістив точний переклад джерела російською мовою [31, с. 76-80].

Матеріали лише останньої 24-ї книги часопису ЧИОНЛ містять археографічно-довідковий апарат, що свідчить про позитивні зміни в підходах до публікації документів на поч. ХХ ст. Археографічно-довідковий апарат мають також "Малороссийские переписные книги 1666 года" [18, с. 135-139] та "Материалы для истории Западно-Русской церкви" [6].

Конкретних розроблених правил подачі документів на сторінках ЧИОНЛ, яких повинні були б дотримуватися упорядники, не було. В основному, джерела публікувалися повністю, без скорочень. Невелика частина документів супроводжувалася примітивними вказівками щодо принципів публікації, як от: "мы старались воспроизводить документы, как это принято, с буквальной точностью" [25, с.84] або "мы нашли нужным весь этот материал печатать полностью, в силу того правила, что исторические документы не следует, при их печатании, подвергать никакому сокращению" [18, с. 138]. Одночасно, низка документів подавалася з порушенням задекларованих принципів. Лише окремі матеріали мали чітко сформульовані принципи публікації. Найбільш повно вони викладені у передмові до "Описания иконописи Киево-Печерской Лавры" [8, с. 34-35].

Отже, часопис ЧИОНЛ відіграв помітну роль у процесі поширення історичних знань та сприяв становленню української археографії, зайняв достойне місце в науковому та культурному житті України на рубежі XIX-XX ст., зробив вагомий внесок у розширення джерельної бази історії України. Документальні публікації посідали достойне місце в його структурі. Для них відводився спеціальний відділ – "Материалы". Крім того, історичні джерела друкувалися у відділі для повідомлень та досліджень – "Сообщения и исследования", де подавалися як додатки до наукових студій.

Серед документів, вміщених у ЧИОНЛ, домінують актові матеріали, зокрема, гетьманські універсали, укази польських королів та російських царів, матеріали соціально-економічного та юридичного характеру. Вони містять інформацію переважно з історії Гетьманщини, Запорізької Січі, національно-визвольних рухів та козацьких війн, відображають соціально-економічні процеси, висвітлюють церковну історію та історію української культури, характеризують діяльність окремих навчальних закладів. Загалом ці джерела є цінним матеріалом для вивчення історії України XV-XVIII ст.

1. Андриевский А.А. Реляции Киевского генерал-губернатора за 1768 и 1769 гг. // ЧИОНЛ. – К., 1893. – К. 7. – С. 75-211. 2. Його ж. Материалы по характеристике последних киевских сотников // ЧИОНЛ. – К., 1896. – Кн. 10. – Отд. III. – С. 5-22. 3. Бутич І.Л. Публікація документів у "Чтениях в Историческом обществе Нестора-летописца" // Український архео-

графічний щорічник. – К., 1999. – Вип. 3/4. – С. 15-30. 4. Василенко Н.П. Генеральное следствие о маетностях Киевского полка 1729-1731 гг. // ЧИОНЛ. – К., 1893. – Кн. 7. – Отд. III. – С. 31-68. 5. Владимирский-Буданов М.Ф. Акты по управлению Малороссиею гр. П.А. Румянцева за 1767 г. // ЧИОНЛ. – К., 1891. – Кн. 5. – Отд. III. – С. 93-136. 6. Голубев С.Т. Материалы для истории Западно-Русской церкви // ЧИОНЛ. – К., 1891. – Кн. 5. – Отд. III. – С. 145-227; 1895. – Кн. 9. – Отд. III. – С. 5-192; 1896. – Кн. 10. – Отд. III. – С. 193-301. 7. Де-Витте Е.И. Реляция о встрече и въезде московских послов в Варшаву 8 декабря 1667 г. // ЧИОНЛ. – К., 1900. – Кн. 14. – Вып. I. – Отд. III. – С. 3-6. 8. Истомин М.П. Описание иконописи Киево-Печерской лавры // ЧИОНЛ. – К., 1898. – Кн. 12. – Отд. III. – С. 34-90. 9. Истомин Ф.П. Материал для биографии "друкаря" Тимофея Александровича // ЧИОНЛ. – К., 1898. – Кн. 12. – Отд. III. – С. 24-33. 10. Каманин И.М. Материалы к очерку гетманства П. Сагайдачного // ЧИОНЛ. – К., 1901. – Кн. 15. – Вып. III. – Отд. III. – С. 123-177. 11. Його ж. Материалы по истории козацкого землевладения (1464-1668 гг.) // ЧИОНЛ. – К., 1894. – Кн. 8. – С. 3-28. 12. Його ж. Очерк гетманства Петра Сагайдачного // ЧИОНЛ. – К., 1901. – Кн. 15. – Вып. I. – Отд. II. – С. 3-32; Вып. II. – Отд. I. – С. 33. 13. Ковальский Н.П., Мыцык Ю.А. Анализ отечественных источников по истории освободительной войны украинского народа 1648-1654 гг. – Днепропетровск, 1986. – 79 с. 14. Колесник В.Ф., Смутко І.І. Писемні джерела з історії України на сторінках журналу "Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца" // Вісник Київського університету. Історія. Вип. 34. – К., 1996. – С. 3-10. 15. Колесник М.П. Вклад исторического общества Нестора-летописца в археографию истории Украины // Исследования по археографии и источниковедению отечественной истории XVI-XX вв. – Днепропетровск, 1990. – Вып. 8. – С. 123-129. 16. Круглова Л.Б. Джерела з історії української державності на сторінках журналу "Чтения в Историческом обществе Нестора-Летописца" // Вісник КНУ. Історія. – № 94-95. – К., 2008. – С. 95-98. 17. Лазаревский А. Гетманские универсалы о Киевском городском хозяйстве (1677-1719 гг.) // ЧИОНЛ. – К., 1902. – Кн. 16. – Вып. IV. – Отд. III. – С. 73-83. 18. Його ж. Малороссийские переписные книги 1666 г. // ЧИОНЛ. – К., 1899. – Кн. 13. – Отд. III. – С. 35-143. 19. Його ж. Акты по истории землевладения в Малороссии (1630-1690 гг.) // ЧИОНЛ. – К., 1890. – Кн. 4. – С. 85-135. 20. Його ж. Акты по истории монастырского землевладения в Малороссии (1636-1730 гг.) // ЧИОНЛ. – К., 1891. – Кн. 5. – Отд. III. – С. 42-92. 21. Його ж. Цеховые акты левобережной Малороссии 1622 – 1645 гг. // ЧИОНЛ. – К., 1901. – Кн. 15. – Вып. IV. – Отд. III. – С. 202-214. 22. Лучицкий И. К истории финансов и финансового управления в Малороссии XVII-XVIII вв. // ЧИОНЛ. – К., 1901. – Кн. 15. – Вып. I. – Отд. III. – С. 20-23. 23. Його ж. Материалы для истории землевладения в Черниговщине и Северщине (1603-1645 гг.) // ЧИОНЛ. – К., 1901. – Кн. 15. – Вып. I. – Отд. III. – С. 3-15. 24. Мясотин В.А. Генеральное следствие о маетностях Прилуцкого полка (1729-1731 гг.) // ЧИОНЛ. – К., 1896. – Кн. 11. – Отд. III. – С. 3-38. 25. Николайчик Ф.Д. Материалы по истории землевладения князей Вишневецких в Левобережной Украине // ЧИОНЛ. – К., 1900. – Кн. 14. – Вып. II. – Отд. III. – С. 84-90; Вып. III. – Отд. III. – С. 91-192. 26. Павленко С.Ф., Сорока Ю.М. Джерела документальні // Джерелознавство України. Довідник. – К., 1998. – С. 24-25. 27. Павленко С.Ф. Публікація документів з історії України на сторінках журналу "Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца" (1879-1914) // Вісник Київського університету. Історико-філологічні науки. – К., 1992. – С. 28-33. 28. Палієнко М.Г. Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца // Джерелознавство історії України. Довідник. – К., 1998. – С. 151. 29. Сведения о заседаниях Исторического общества Нестора-летописца за январь-март 1901 г. // ЧИОНЛ. – К., 1901. – Кн. 15. – Вып. II. – С. 33. 30. Сторожено А.В. К истории войска Запорожского при Сагайдачном // ЧИОНЛ. – К., 1910. – Кн. 21. – Вып. III. – Отд. III. – С. 95-100. 31. Його ж. Новые подробности к биографии Запорожского гетмана Яна Ормишовского // ЧИОНЛ. – К., 1906. – Кн. 19. – Вып. III. – Отд. III. – С. 71-80. 32. Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца. – К., 1879-1914. – Кн. 1-24.

Надійшло до редколегії 17.02.10

Ю. Латиш, канд. іст. наук

АЛКОГОЛЬНА СИТУАЦІЯ В СРСР ТА ПРИЧИНИ АНТИАЛКОГОЛЬНОЇ КАМПАНІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 1980-Х РОКІВ

У статті розглядається алкогольна ситуація в СРСР напередодні горбачовської антиалкогольної кампанії.

The article deals with alcohol situation in USSR before the M. Gorbachov's anti-alcohol campaign.

Проблема зловживання алкоголем та боротьби із "зеленим змієм" стоїть перед суспільством з прадавніх часів. Пияцтво, алкоголізм та супутні хвороби становлять істотну загрозу для людства, адже ведуть до скорочення тривалості та якості життя, сприяють демографічним кризам, стимулюють ріст злочинності, зниження продуктивності праці, призводять до занепаду моралі.

Ця проблема надзвичайно гостро стоїть сьогодні в Україні. Вкрай актуальною вона була й для СРСР, що зрештою вилилось у горбачовську антиалкогольну кампанію. Попри певні позитивні тенденції, дослідники здебільшого негативно оцінюють її хід та наслідки [4, с. 32; 6, с. 48–51; 18, с. 31–38]. Разом з тим, і мемуаристи [7, с. 342; 16, с. 252; 17, с. 25], і вчені [14] визнають наявність складної алкогольної ситуації в СРСР на початку